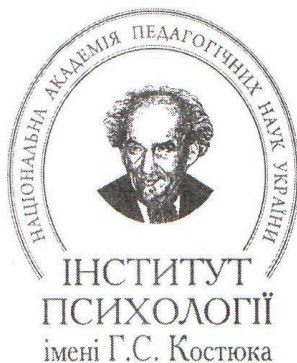

**Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

**Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України**

Том XII

ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ

Випуск 22

Київ – 2016

ISSN 2072-4772

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2016. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 22. – 364 с.

Головний редактор

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор
С. Д. Максименко

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н. В. Чепелева**

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст.н.с. **Н. В. Слободяник** (друкована версія), канд. психол. наук, ст.н.с. **О. Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В. О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор;
Балл Г. О., член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор;
Карамушка Л. М., член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смольсон М. Л.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О. М.**, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н. Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Піроженко Т. О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю. М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О. Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З. Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А. Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палух**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: **Моляко В. О.** (відповідальний редактор), академік НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Мициха Л. П.**, доктор психол. наук, професор; **Мойсеєнко Л. А.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В. В.**, доктор філос. наук, професор; **Симоненко С. М.**, доктор психол. наук, професор; **Чернобровкін В. М.**, доктор психол. наук, професор; **Костюченко О. В.**, доктор психол. наук; **Третяк Т. М.**, кандидат психол. наук; **Ваганова Н. А.**, кандидат психол. наук; **Гулько Ю. А.**, кандидат психол. наук; **Кіричевська Е. В.**, кандидат психол. наук; **Медведева Н. В.**, кандидат психол. наук; **Найдьонова Л. М.**, кандидат психол. наук; **Кокарева М. В.**, кандидат психол. наук (відповідальний секретар тому).

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
(протокол № 6 від 23.06.2016 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук
(Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2015 р.)

© Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016
© В.О. Моляко, 2016

Пільгук Т. С. ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ОСНОВА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГА-ПРОФЕСІОНАЛА	253
Сергєєнкова О. П., Подшивайлов Ф. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА	260
Січка В. І. ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДНОСИН В СІМ'Ї НА СПРИЙНЯТТЯ СУЧАСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	276
Субота М. В. РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ЯК НАУКИ	288
Третьак Т. М. ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЦЕПТИВНО- МИСЛЕННЄВИХ ПРОЦЕСІВ ПРИ КОНСТРУЮВАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	296
Хабірова Л. І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ	307
Хахановська Т. А. МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНІ ОБРАЗИ ЯК ЧИННИК НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	317
Шанорда Г. С. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ МОТИВАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ НА АДАПТАЦІЮ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖІВ	325
Ятчук М. С. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ІНСПЕКТОРІВ ВІДДІЛУ НАГЛЯДУ І БЕЗПЕКИ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	335
Дискусії, рецензії etc.	345
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ СЕКРЕТЫ ПОЭТИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА (беседа с проф. В. А. Моляко)	345
Третьак Т. М. ГОТОВНІСТЬ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ТВОРЧОГО СВІТОСПРИЙМАННЯ	349
НАШІ АВТОРИ	357

9. Yalanska S. P. (2014) Psihologija tvorchosti: [navchal'nij posibnik] [The psychology of creativity: a manual] Poltava: PNPU imeni V.G. Korolenka [in Ukrainian].

Pilhuk T. S. PEDAGOGICAL CREATIVITY AS THE BASIS FOR REALIZATION OF THE TEACHER-PROFESSIONAL. The article examines the psychological analysis of the problem of development of pedagogical creativity of the teacher-professional. Presents the understanding of the essence of the concept of "teacher-professional". Scientifically substantiates the concept of pedagogical creativity of the teacher. Pedagogical creativity considers as an integral process of professional implementation and self-actualization of the teacher, the central element of which is the personally-oriented developmental interaction. The basic categories of the problem of pedagogical creativity, in particular, "creativity", "pedagogical creativity", "creative personality of the teacher- professional", are discovered in the article. Considers the achievements of scientists in the field of the study of psychological mechanisms of pedagogical creativity of the teacher-professional, problems of professional development, skills and professionalism. Determines the leading researches of scientists, who work on the problems of the development of pedagogical creativity of the individual in the educational environment. It notes that the psychological problems of professional formation of the personality of a teacher-professional are most topical. The essence of the concept of pedagogical creativity is revealed through the main characteristic features. As a result of the surveying of teachers of the city of Poltava and Poltava region (112 people) it was found, that a large number of respondents believes that the qualities, which should be developed by the teacher, to acquire pedagogical creativity, are: 30,4% – the ability to self-realization; 21,4% of respondents believe that the teacher need to develop an aspiration to self-improvement; 19,6% - independence; 14,3% – professionalism, 10,7% – the teacher should be tolerant; 3,6% believe that the teacher should possess the ability to apply knowledge in practical activities.

Keywords: creativity, pedagogical creativity, self-actualization, teacher, teacher-professional, creative teaching, professionalism.

Отримано 22.10.2015

УДК 159.9:378(043)

Сергєєнкова Оксана Павлівна,
Подшивайлов Федір Михайлович

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА

Сергєєнкова О. П., Подшивайлов Ф. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА. Стаття присвячена визначенню понятійного конструкту «психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості» та виділенню ряду психологічних чинників, що сприяють оптимізації розвитку особистості майбутнього фахівця в умовах освітнього середовища вишого навчального закладу. Проаналізовано емпіричні дослідження мотиваційних феноменів навчально-професійної діяльності студентів вищих навчальних закладів. На основі визначення поняття «мотиваційна сфера особистості» та розуміння чинника в його широкому значенні (не лише як фактору, а і як властивості, особливості й навіть умови) виділено класи чинників розвитку мотиваційної сфери особистості –

фізичні, соціальні та психологічні. Психологічний чинник розвитку особистості – це внутрішня, психічна передумова, що актуалізує процес розвитку й детермінує спрямованість та характер його протікання. Виділено наступні психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості сучасного студента: уявлення про саму мотиваційну сферу, її структуру, механізми, властивості; уміння виявляти і задіювати власні ресурси у процесі життєдіяльності; оволодіння у процесі навчання способами моделювання психологічних явищ, побудови і використання особистісних типологій; цінності і смисли, закладені в освітній процес.

Ключові слова: мотив, мотивація, учбова мотивація, мотиваційна сфера особистості, розвиток особистості, психологічні чинники розвитку особистості.

Сергеенкова О. П., Подшивайлов Ф. М. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ МОТИВАЦИОННОЙ СФЕРЫ ЛИЧНОСТИ СОВРЕМЕННОГО СТУДЕНТА. Стаття посвящена определению понятийного конструкта «психологические предпосылки развития мотивационной сферы личности» и выделению ряда психологических предпосылок, способствующих оптимизации развития личности будущего специалиста в условиях образовательной среды высшего учебного заведения. Проанализированы эмпирические исследования мотивационных феноменов учебно-профессиональной деятельности студентов высших учебных заведений. На основе определения понятия «мотивационная сфера личности» и понимания предпосылки в её широком значении (не только как фактор, но и как свойство, особенность и даже условие) выделены классы предпосылок развития мотивационной сферы личности – физические, социальные и психологические. Психологическая предпосылка развития личности – это внутренняя, психическая предпосылка, актуализирующая развитие и детерминирующая направленность и характер протекания процесса развития. Выделены следующие психологические предпосылки развития мотивационной сферы личности современного студента: представления о самой мотивационной сфере, её структуре, механизмах, свойствах; умение выявлять и задействовать собственные ресурсы в процессе жизнедеятельности; овладение в процессе обучения способами моделирования психологических явлений, построения и использования личностных типологий; ценности и смыслы, заложенные в образовательный процесс.

Ключевые слова: мотив, мотивация, учебная мотивация, мотивационная сфера личности, развитие личности, психологические предпосылки развития личности.

Постановка проблеми. Головною суперечністю навчання у сучасному вищому навчальному закладі є необхідність забезпечення оволодіння професійною діяльністю у межах та засобами якісно іншої – учбової – діяльності. Учбова діяльність структурно та функціонально має багато спільного з професійною діяльністю, однак характеризується сутнісно іншими властивостями й особливостями. Для досягнення мети оволодіння студентами професією необхідно організувати такий освітній процес, який забезпечує перехід одного типу діяльності (учбово-пізнавальної) в інший (професійної) з відповідними змінами у мотиваційній сфері особистості студента. Основні відмінності, що визначають всю складність переходу від учбової до професійної діяльності, знаходяться у площині потреб, мотивів, цілей і предметів діяльності студента. А отже, надзвичайно актуальним є виявлення психологічних чинників розвитку мотиваційної сфери особистості майбутнього професіонала.

Мета цієї публікації – визначити та розкрити сутність психологічних чинників розвитку мотиваційної сфери особистості майбутнього фахівця з вищою освітою.

Вихідні передумови. Згідно багатовимірної теорії особистості вітчизняного вченого В. Ф. Моргуна [21], яка, як зазначає В. В. Рибалка, є органічним продовженням поглядів Т. П. де Шардена та В. І. Вернадського [31, с. 214], особистість – це людина, що активно оволодіває власною індивідуальністю, суспільством, природою, та свідомо їх перетворює; людина, що має унікальне динамічне співвідношення просторово-часових орієнтацій, потребово-вольових переживань, змістовних спрямованостей, рівнів оволодіння досвідом реалізації різних форм діяльності. Цим співвідношенням детермінується свобода суб'єктивного самовизначення особистості у її вчинках та міра відповідальності за їх (включаючи й несвідомо-непередбачувані) наслідки перед природою, суспільством та своєю совістю [20, с. 33]. Таке визначення особистості включає в себе багато мотиваційних феноменів (орієнтація, потреба, воля, спрямованість тощо), що дає підстави вважати мотиваційну сферу ядром особистості, зокрема, на це вказує і Є. П. Ільїн, зазначаючи, що мотиваційна сфера безсумнівно є ядром особистості [14, с. 20]. Відповідно, *мотиваційна сфера особистості є центром простору особистості, де перетинаються всі особистісні властивості, що визначають характер мотиваційних процесів, і який задає спрямованість, забезпечує стійкість, стабільність та цілісність особистості* [24, с. 6].

Виклад основного матеріалу. Для визначення чинників розвитку мотиваційної сфери особистості студента необхідно проаналізувати мотиваційні феномени, що стосуються його провідної діяльності. На базі загальної мотивації учбової діяльності (професійної, пізнавальної, прагматичної, суспільно-громадської та особисто-престижної) у студентів (втім, як і у школярів старших класів) з'являється певне ставлення до різних учбових предметів. Воно обумовлюється важливістю предмету для професійної підготовки; інтересом до певної галузі знань і до даного предмету як її частини; якістю викладання (задоволеністю заняттями з даного предмету); мірою складності оволодіння цим предметом виходячи з власних здібностей; взаєминами з викладачем даного предмету. Усі ці мотиватори можуть знаходитися у різних відносинах один з одним (взаємодія або конкуренція) і мати різний вплив на навчання, тому повне уявлення про мотиви учбової діяльності можна одержати, лише виявивши значущість для кожного студента всіх цих компонентів складної мотиваційної структури. Це дозволить встановити і мотиваційну напруженість у даного суб'єкта, тобто суму компонентів мотиву навчальної діяльності: чим більше компонентів обумовлює цю діяльність, тим більша у нього мотиваційна напруга [42].

Важливість знання структури мотивації навчальної діяльності особливо виразно виявляється при вивченні ефективності професійного навчання. У дослідженні А. А. Реана не було виявлено відмінностей у ставленні до обраної професії у студентів професійно-технічних училищ з різною успішністю навчання. Автор справедливо пояснює це тим, що загальноосвітні предмети, що вивчаються в ПТУ не сприймаються як професійно значущі, тому і ставлення до них у обох груп студентів однакове. Відмінності ж у ставленні

до професії стали істотними (на користь успішних студентів), коли було проаналізовано успішність зі спеціальних предметів і виробничої практики [28]. Аналогічні дані одержані і при вивченні процесу навчання у вищому навчальному закладі (В. А. Якунін і Н. І. Мешков): значна частина студентів переконана, що загальнонаукові і загальноосвітні дисципліни не наближають, а віддаляють їх від оволодіння професійно важливими знаннями і навичками [43]. Невипадковим є і те, що найбільший відсів студентів відбувається на перших курсах, при вивченні саме цих дисциплін.

Характерно, що чинник мотивації для успішного навчання виявився важливішим, ніж чинник інтелекту. Успіхи у навчанні не виявили тісного і достовірного зв'язку з інтелектом студентів (за даними М. Д. Дворяшиної учбові успіхи за рівнем інтелекту можна прогнозувати у 56% дівчат і лише у 35% юнаків), тоді як за рівнем мотивації навчальної діяльності «сильні» та «слабкі» студенти розрізнялися. Перші мають потребу в освоєнні професії на високому рівні, орієнтовані на отримання міцних професійних знань і практичних навичок. Інші ж у мотиваційній сфері мають в основному зовнішні мотиватори: уникнути засудження, покарання за погане навчання, не позбутися стипендії тощо [10].

Усвідомлення високої значущості мотиву навчання для успішного навчання призвело до формування «принципу мотиваційного забезпечення учбового процесу» (О. С. Гребенюк) [9]. Важливість цього принципу витікає з того факту, що в процесі навчання у ВНЗ сила мотиву навчання і освоєння обраної спеціальності знижується, що неодноразово наголошувалося у різних дослідженнях. За даними А. М. Василькова та С. С. Іванова, одержаними на вибірці курсантів військово-медичної академії, причинами цього є: незадовільні перспективи роботи і служби, недоліки в організації учбового процесу, побуту і дозвілля, недоліки виховної роботи. Цими ж авторами показано, що студенти, які відрізняються самостійністю і схильністю до авторитарності й ригідності виявляють істотніше зниження професійної спрямованості [6].

П. М. Якобсон запропонував для мотивів навчальної діяльності свою класифікацію [41]. Перший вид мотивів П. М. Якобсон називав «негативними». Під цими мотивами він розумів спонуки студента, викликані усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникнути в тому випадку, якщо студент не буде добросовісно навчатися: догани, погрози батьків тощо. По суті, при такому мотиві – це навчання без жодного інтересу, без інтересу і до отримання освіти, і до відвідування учбового закладу. Мотив відвідування учбового закладу не пов'язаний з потребою отримання знань або з метою підвищити особистий престиж. Цей мотив необхідності, властивий деяким студентам, не може привести до успіхів у навчанні, і його здійснення вимагає насильства над собою, що при слабкому розвитку волевої сфери призводить до полишення цими студентами учбового закладу. Другий різновид мотивів учбової діяльності, за П. М. Якобсоном, теж пов'язаний із позанавчальною ситуацією, що має, проте, позитивний вплив на навчання. Дії з боку суспільства формують у студента почуття обов'язку, яке спонукає його

здобути освіту і стати повноцінним громадянином, корисним для країни, для своєї сім'ї. Така установка на навчання, якщо вона стійка і займає істотне місце в спрямованості особистості студента, робить навчання не просто потрібним, але і привабливим, дає сили для подолання труднощів, для прояву терпіння, посидючості, наполегливості. У цю ж групу мотивів П. М. Якобсон відносить і мотиви, пов'язані з вузькоособистісними інтересами. Процес навчання при цьому сприймається як шлях до особистого благополуччя, як засіб просування по життєвих сходинках. Наприклад, у студента немає інтересу до навчання як такого, але є розуміння, що без знань надалі не вдасться «просунутися», і тому додаються зусилля для оволодіння ними. Такий мотив часто зустрічається серед студентів-заочників, вимушених одержувати вищу, наприклад, педагогічну, освіту за вказівкою адміністрації, для підвищення тарифного розряду тощо. Навчання у ВНЗ є для багатьох з них формальним актом для отримання диплома про вищу освіту, а не для підвищення своєї педагогічної майстерності. Третій вид мотивації, за П. М. Якобсоном, пов'язаний із самим процесом учбової діяльності. Спонукою є пізнавальна потреба, допитливість; мотивація навчання відображає стійкі пізнавальні інтереси. Загалом, специфіка мотивації учбової діяльності залежить, як відзначає П. М. Якобсон, від особистісних особливостей студентів: від потреби в досягненні успіху або, навпаки, від лінощів, пасивності, небажання здійснювати зусилля над собою, стійкості до невдач (фрустрації) тощо [41].

Останніми роками посилюється розуміння психологами і педагогами ролі позитивної мотивації до навчання, яка забезпечує успішне оволодіння знаннями й уміннями. При цьому виявлено, що висока позитивна мотивація відіграє роль компенсуючого чинника у випадку недостатньо високих здібностей; проте у зворотному напрямі цей чинник не спрацьовує – ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність учбового мотиву або низьку його вираженість, не може привести до значних успіхів у навчанні. А. І. Гебос виділила чинники (умови), що сприяють формуванню у студентів позитивної мотивації до навчання: усвідомлення найближчої і кінцевої мети навчання; усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоюваних знань; емоційна форма викладу учбового матеріалу; демонстрація «перспективних ліній» у розвитку наукових понять; професійна спрямованість учбової діяльності; вибір завдань, що створюють проблемні ситуації в структурі учбової діяльності; наявність допитливості і «пізнавального психологічного клімату» в учбовій групі [8].

Соціальні умови життя істотно вплинули на мотиви вступу до ВНЗ. Це виразно видно з даних, одержаних С. В. Бобровицькою. Втрата колишніх цінностей і орієнтирів у житті, тяжке положення системи освіти й армії привели до нових мотивів вступу у ВНЗ. Лише 43% опитаних першокурсників педагогічного інституту мали орієнтацію на оволодіння професією, при цьому лише половина заявила, що їм подобається робота і спілкування з дітьми. Інші (з орієнтованих на педагогічну професію) прийшли у педагогічний ВНЗ тільки тому, що їм подобається який-небудь предмет чи ж для підвищення інтелек-

туального рівня. Друга група студентів, що склала більшість (57%), вступаючи до ВНЗ, не ставила перед собою цілі отримання педагогічної освіти і не хотіла працювати за фахом. Мотивами вступу до педагогічного ВНЗ (ймовірно, як і в будь-якій іншій) у них були: легкість, із їхньої точки зору, вступу, небажання йти в армію (у хлопців), можливість спілкування з однолітками, необхідність мати час для самовизначення, престижність диплому про вищу освіту (саме диплому, а не освіти) [3]. Останнє свідчить про девальвацію вищої освіти. Цінністю стають не знання чи сама освіта, а документ про неї.

Але існують і дещо інші погляди. За даними Ф. М. Рахматуллої, на всіх курсах перше місце по значущості займав «професійний» мотив. Друге місце на першому курсі було у «пізнавального» мотиву, але на подальших курсах на це місце вийшов загальносоціальний мотив, відтіснивши «пізнавальний» мотив на третє місце. «Утилітарний» (прагматичний) мотив на всіх курсах займав четверте місце; характерно, що від молодших до старших курсів його рейтинг падав, тоді як рейтинг «професійного» мотиву, як і «загальносоціального», зростав [27]. Аналіз специфіки процесу розвитку професійної мотивації на першому, третьому та п'ятому курсах, здійснений Н. Ю. Воронковою, показав, що у середині свого навчання студенти відчують мотиваційну кризу, причиною якої є передусім невинуваті очікування від навчально-професійної діяльності на початку навчання [7]. Р. С. Вайсман спостерігав динаміку зміни від 1-го до 4-го курсу мотивів «творчого досягнення», «формально-академічного» досягнення і «потреби досягнення» у студентів психологічного факультету. Під мотивом творчого досягнення автор розуміє прагнення до рішення якої-небудь наукової або технічної задачі і до успіху в науковій діяльності. Мотив «формально-академічного» досягнення розуміється ним як мотивація на відмітку, хорошу успішність; «потреба досягнення» означає яскраву вираженість обох мотивів. Р. С. Вайсман виявив, що мотив творчого досягнення і потреба досягнення зростають від 3-го до 4-го курсів, а мотив «формально-академічного» досягнення знижується від 2-го до 3 – 4-го курсів. При цьому мотив творчого досягнення на всіх курсах значно превалував над мотивом «формально-академічного» досягнення [4].

Високий рівень розвитку мотивації діяльності, зокрема досягнення успіху, як зазначають Н. В. Наумчик і Н. В. Тараненко, є одним з основних показників особистісної зрілості [22]; а, як слушно вказує Н. М. Дідик, особливості актуальності особистісна зрілість набуває у професійній підготовці майбутніх психологів, оскільки завдання, методи та зміст їхньої майбутньої діяльності визначаються їх особистістю. Психолог працює з особистістю і, водночас, є нею сам – об'єкт та суб'єкт психологічної допомоги збігаються [11, с. 36]. Н. Б. Іванцова, міркуючи таким же чином, наголошує на тому, що вивчення практичної психології не може бути зведено до засвоєння інформації та вироблення навичок – воно разом із цим має гармонізувати внутрішні психічні структури суб'єкта навчання [15, с. 112].

Як бачимо, особливістю мотиваційної сфери особистості студента є наявність у нього особливої мотивації – учбової, яка може бути внутрішньою,

орієнтованою на сам процес пізнання, та зовнішньою, орієнтованою на досягнення успіху (одержання професії чи диплома) чи уникнення невдачі. Необхідним для становлення професіоналізму майбутнього фахівця є набуття особистісної зрілості, що знаходить своє відображення в ціннісно-смысловій складовій мотиваційної сфери особистості студента.

У вищезазначеному було зроблено спробу попередньо описати прояви мотиваційної сфери особистості майбутнього професіонала в освітньому середовищі. Далі перейдемо до розгляду поняття розвитку особистості в умовах навчально-професійної діяльності. Автор генетико-психологічної теорії народження, зростання та існування особистості С. Д. Максименко на основі ґрунтовного узагальнення теоретичних поглядів класиків вітчизняної та зарубіжної психології визначає особистість як форму існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, та має свій унікальний та неповторний внутрішній світ. Саме таке визначення особистості є значимим для освіти, яку можна назвати спрямованою на розвиток особистості. С. Д. Максименко виділяє чинник системотвірності у структурі особистості, яким є психологічна цілісність особистості, і виокремлює змістові, ключові ознаки особистості: цілісність, унікальність, здатність до вираження, відкритість та незавершеність, саморегуляція [19, с. 25–26]. Ознака відкритості і незавершеності забезпечують саму можливість розвитку та саморозвитку особистості, їх неперервність і взаємообумовленість у процесі життя. Стрижневим для психолого-педагогічної науки і практики є поняття розвитку. Сучасна психологія розвитку психіки розглядає як послідовні, прогресуючі (хоч і містять у собі окремі моменти регресу), в цілому незворотні кількісні та якісні зміни психіки живих істот. Рушійними силами розвитку психіки людини як суб'єкта діяльності, як особистості є внутрішні протиріччя, що виникають у самому процесі розвитку [25, с. 306–307]. У педагогіці поняття розвитку зазвичай вживають як синонім поняття формування. Розділяючи думку С. О. Сисоевої, будемо розрізняти змістовне навантаження цих понять. Під розвитком особистості будемо розуміти зміни її внутрішніх задатків, спричинених внутрішніми факторами – протиріччями. Формування ж, при цьому, розглядається як подальший розвиток або становлення особистості, обумовлене зовнішніми факторами, що сприяють виникненню протиріч як рушійної сили розвитку. Під зовнішніми факторами перш за все розуміється соціальне середовище [34, с. 154].

Аналіз дисертаційних досліджень та інших публікацій, присвячених вивченню психологічних чинників різних феноменів (В. С. Банцер [2], Я. З. Василькевич [5], І. А. Дружиніна [12], Л. Є. Ерастова [13], С. Б. Кузікова [16], Н. М. Макаренко [18], І. І. Садова [32], І. В. Секрет [33], Л. І. Тишук [35], А. Ф. Федоренко [36], В. М. Ямницький [44]) показав, що більшість авторів розглядають його як фактор (про що навіть свідчить переклад цього поняття російською мовою). Деякі автори (Ю. В. Романова [30], Н. І. Чабанюк [38], О. В. Шевченко [40]) говорять про детермінацію чи навіть самодетермі-

націю (В. І. Чирков [39]). Однак в українській мові існують поняття *фактор* і поняття *чинник* як самостійні окремі терміни. Причому в поняття *чинник* закладено більш широкий зміст, порівняно з поняттям *фактор*.

Чинниками можуть виступати, на нашу думку, і фактори, і властивості, і особливості, і навіть умови. Це дало нам підстави змістовно розглядати поняття *психологічний чинник* як передумови, а переклад російською мовою зробити як «предпосылки».

Розглядаючи поняття *чинник* як фактор, умову, рушійну силу, причину будь-якого процесу, яка визначає його характер або одну з основних рис, перейдемо до розгляду понятійного конструкту «психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості».

Психологічними чинниками мотиваційної сфери особистості можуть виступати згідно теорії «концептуального інтелекту» Р. Лі [45] та положень про понятійне мислення М. О. Холодної [37]: фактор наявності самої структурної моделі мотиваційної сфери особистості, циклічність функціонування мотиваційної сфери особистості як її властивість, особливості прояву окремих показників мотиваційної сфери особистості, внутрішні індивідуальні умови своєрідного поєднання та ієрархії мотиваційних феноменів у кожній конкретної особистості тощо.

Таке широке розуміння поняття *чинники* обумовило визначення понятійного конструкту *психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості* з подальшим виділенням самих психологічних чинників розвитку мотиваційної сфери особистості майбутніх фахівців. Стосовно розвитку мотиваційної сфери особистості можна виділити наступні класи чинників: фізичні (фізичні параметри анатомо-фізіологічної, психофізіологічної підструктури особистості (за І. П. Павловим, Б. Г. Ананьєвим [1], О. В. Лібіним [17], В. В. Рибалкою [29]), наприклад, сила, рухливість нервової системи); соціальні (які за певних умов можна розглядати як фізичні, коли, наприклад, мова йде про силу зовнішнього впливу, тиску); психологічні (параметри психіки самої особистості, що розвивається).

Фізичні, соціальні та психологічні чинники є рушійною силою розвитку мотиваційної сфери особистості, тому що вони включають в себе описані Л. С. Виготським протиріччя (між цілями, задачами і наявними для їх досягнення засобами; між прагненнями і можливостями для їх задоволення; між тенденціями до мінливості і до стереотипії; між старим і новим тощо [25, с. 307]) – вирішення таких протиріч призводить до якісних особистісних змін. Згідно А. Пуанкаре [26], наукове доведення є рушійно-інструментальною силою пізнання певного процесу, явища чи феномену в чітко обумовлених початкових і граничних умовах. Встановлення необхідних умов є інструментальним рівнем наукового доведення. Досліджуючи психологічні чинники, ми встановлюємо необхідні умови, тобто знаходимося на інструментальному рівні наукового доведення (іншими словами, займаємося пошуком і описом інструментів, наприклад, розвитку мотиваційної сфери в межах існуючих фізичних та соціальних чинників).

Для здійснення певного процесу потрібно два класи умов: необхідні та достатні. Без дотримання достатніх умов початок процесу неможливий, для повного завершення процесу потрібно дотримання необхідних умов. У нашому випадку фізичні чинники виступають достатньою умовою розвитку мотиваційної сфери особистості, а психологічні – необхідною. Таким чином, *психологічний чинник розвитку особистості – це внутрішня, психічна передумова, що актуалізує процес розвитку і детермінує спрямованість та характер його протікання.*

Психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості виділені на основі логіки освітнього процесу (знання → уміння, навички; особистісні властивості → професіоналізація особистості) та алгоритму функціонування мотиваційної сфери особистості. Відповідно було виділено наступні психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості сучасного студента:

- уявлення про саму мотиваційну сферу, її структуру, механізми, властивості;
- уміння виявляти і задіювати власні ресурси у процесі життєдіяльності;
- оволодіння у процесі навчання способами моделювання психологічних явищ, побудови і використання особистісних типологій – як загальних, так і пов'язаних зі специфікою майбутньої професійної діяльності;
- цінності і смисли, закладені в освітній процес.

На основі виділених психологічних чинників було розроблено програму оптимізації розвитку мотиваційної сфери особистості майбутніх психологів [23]. Програма складається з трьох блоків: інформаційного, діагностичного та розвивального. Враховуючи напрям підготовки студентів – майбутніх психологів, в інформаційному блоці представлено сутність основних понять проблеми мотивації, модель мотиваційної сфери особистості, подано метод побудови типології особистості за окремими показниками мотиваційної сфери та опис психологічних характеристик типів особистості за показниками «мотивація досягнення», «адаптивність–перфекціонізм», «учбова мотивація». У діагностичному блоці представлено психодіагностичний інструментарій для виявлення індивідуальних особливостей мотиваційної сфери особистості кожного студента та визначення його типу. Розвивальний блок містить завдання та вправи на розвиток розуміння суті мотиваційних феноменів, усвідомлення власних сильних і слабких типологічних особливостей та уміння вибудовувати стратегію поведінки і діяльності, спираючись на сильні сторони власної мотиваційної сфери. Розроблена програма органічно вписується у навчально-професійну діяльність студентів-психологів і не потребує організації додаткових спеціальних занять. Особливістю запропонованої програми є її відкритість: вона може модифікуватись у процесі роботи і стати спільним продуктом співпраці або партнерської взаємодії викладача, студента чи групи студентів. Взявши за основу логіку та алгоритм запропонованої програми розвитку мотиваційної сфери особистості майбутніх психологів, можна розробити аналогічні програми для студентів різних напрямів професійної підготовки.

Висновки. Психологічними чинниками розвитку мотиваційної сфери особистості сучасних студентів є: уявлення студентів про структуру і функ-

ціонально-динамічні особливості мотиваційної сфери особистості; здатність студентів досліджувати свої власні індивідуальні особливості мотиваційної сфери (цей чинник реалізується, задіюється в освітньому процесі шляхом оволодіння студентами різноманітними методами й методиками вивчення, діагностування індивідуальних особливостей мотиваційної сфери за окремими емпіричними показниками її структурних компонентів); оволодіння способами моделювання типологій особистості за показниками мотиваційної сфери, здатність виявляти власний тип особистості за певними показниками мотиваційної сфери особистості з метою оптимальної ефективної самореалізації себе в межах відповідного типу, спираючись на сильні типологічні властивості для набуття позитивного досвіду навчально-професійної діяльності; становлення системи цінностей і смислів, що забезпечують життєву і професійну реалізацію особистості в соціумі на принципах внутрішньої свободи, любові, самодостатності, цілісності, стійкості, стабільності, почуття власної гідності з метою закріплення позитивного досвіду життєтворення.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні змісту чинників розвитку мотиваційної сфери особистості сучасного студента, а також у виявленні загальних закономірностей та передумов розвитку мотиваційної сфери особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 379 с.
2. Банцер В. С. Психологічні чинники формування управлінської творчості керівника : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / Володимир Сергійович Банцер. – Одеса, 2010. – 17 с.
3. Бобровицкая С. В. Некоторые особенности мотивации поступления в педагогический вуз / С. В. Бобровицкая // Психологическая служба образования : материалы докладов конф. в г. Сочи. – СПб., 1997. – С. 47–49.
4. Вайсман Р. С. К проблеме развития мотивов и потребностей человека в онтогенезе / Р. С. Вайсман // Вопросы психологии. – 1973. – № 5. – С. 30–40.
5. Василькевич Я. З. Психологічні чинники процесуальної динаміки пошукової активності в умовах професійного навчання : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / Ярослава Зіновіївна Василькевич. – К., 2009. – 20 с.
6. Васильков А. М. Динамика мотивационных установок к профессии военного врача в процессе обучения в военно-медицинском вузе / А. М. Васильков, С. С. Иванов // Ананьевские чтения–97 : тезисы научно-практической конференции. – СПб., 1997. – С. 62–63.
7. Воронкова Н. Ю. Динамика развития профессиональной мотивации студентов новых специальностей в процессе вузовской подготовки : дисс. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогическая психология / Н. Ю. Воронкова. – Нижний Новгород, 2008. – 219 с.
8. Гебос А. И. Психологические условия формирования положительной мотивации к учению / А. И. Гебос // Воспитание, обучение, психическое развитие : тезисы докладов к V Всесоюзному съезду психологов СССР. – Ч. 1. – М. : Знание, 1977. – С. 55–87.

9. Гребенюк О. С. Основы педагогики индивидуальности / О. С. Гребенюк. – Калининград : Калинингр. гос. ун-т., 2000. – 572 с.
10. Дворяшина М. Д. Интеллектуальное развитие и успешность обучения / М. Д. Дворяшина, Н. М. Владимирова // Комплексное исследование проблем обучения и коммунистического воспитания специалистов с высшим образованием. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1980. – С. 112–133.
11. Дідик Н. М. Теоретичне обґрунтування моделі професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів / Н. М. Дідик // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 12. – С. 36–43.
12. Дружиніна І. А. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Інна Анатоліївна Дружиніна. – К., 2009. – 22 с.
13. Ерастова Л. Є. Психологічні чинники подолання дисгармонійного розвитку характеру молодшого школяра : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Лариса Євгенівна Ерастова. – Одеса, 2005. – 18 с.
14. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с.
15. Іванцова Н. Б. Особливості професійного особистісно-суб'єктного становлення студентів-психологів / Н. Б. Іванцова // Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Ч. 6. – К., 2010. – С. 106–113.
16. Кузікова С. Б. Чинники та закономірності актуалізації саморозвитку особистості / С. Б. Кузікова // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка Національної АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XIII. – Ч. 4. – К., 2011. – С. 191–203.
17. Либин А. В. Дифференциальная психология: наука о сходстве и различиях между людьми / А. В. Либин. – М. : Эксмо, 2008. – 576 с.
18. Макаренко Н. М. Психологічні чинники розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Наталя Миколаївна Макаренко. – К., 2008. – 20 с.
19. Максименко С. Д. Психологія особистості / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча. – К. : ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
20. Моргун В. Ф. Концепция многомерного развития личности и ее приложения / В. Ф. Моргун // Философская и социологическая мысль. – К., 1992. – № 2. – С. 27–40.
21. Моргун В. Ф. Многомерная теория личности и принцип дополнительности деятельности, установки и поступка / В. Ф. Моргун // Харьковская школа психологии: наследие и современная наука. – Харьков : Изд-во ХНПУ имени Г. С. Сковороды, 2012. – С. 106–116.
22. Наумчик Н. В. Психологічна зрілість особистості сучасних студентів / Н. В. Наумчик, Н. В. Тараненко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Ч. 2. – К., 2010. – С. 183–189.
23. Подшивайлов Ф. М. Мотиваційна сфера особистості: діагностично-розвивальний путівник. Методичні рекомендації / Ф. М. Подшивайлов, О. П. Сергєєнкова. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2015. – 55 с.
24. Подшивайлов Ф. М. Психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості майбутнього психолога: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Федір Михайлович

- Подшивайлов; Київський університет імені Бориса Грінченка. – К., 2015. – 20 с.
25. Психологический словарь / под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др.; Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.
26. Пуанкаре А. О науке / Анри Пуанкаре; пер. с фр.; под ред. Л. С. Понтрягина. – 2-е изд., стер. – М. : Наука, 1990. – 736 с.
27. Рахматуллина Ф. М. Мотивационная основа учебной деятельности и познавательной активности личности: психологическая служба в вузе / Ф. М. Рахматуллина. – Казань, 1981. – 262 с.
28. Реан А. А. Психология педагогической деятельности / А. А. Реан. – Ижевск : Изд-во Удмурт. университета, 1994. – 349 с.
29. Рыбалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : автореф. дис. ... доктора психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / В. В. Рыбалка. – К., 1998. – 40 с.
30. Романова Ю. В. Ціннісні детермінанти розвитку професійного мислення майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Юлія Владиславівна Романова. – К., 2014. – 21 с.
31. Рыбалка В. В. Теории личности в отечественной философии, психологии и педагогике / В. В. Рыбалка. – К. : Информационные системы, 2012. – 226 с.
32. Садова І. І. Психологічні чинники виникнення конфліктів у системі «вчитель – учні» початкової школи : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Ірина Ігорівна Садова. – К., 2009. – 21 с.
33. Секрет І. В. Психологічні чинники побудови іншомовного письмового тексту (на матеріалі вивчення студентів мовних спеціальностей) : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Ірина Володимирівна Секрет. – К., 2002. – 19 с.
34. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості / С. О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.
35. Тищук Л. І. Психологічні чинники запобігання синдрому професійного вигорання педагога дошкільного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Людмила Іванівна Тищук. – К., 2008. – 19 с.
36. Федоренко А. Ф. Психологічні чинники попередження та подолання професійної дезадаптації у майбутніх психологів-практиків : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Алла Федорівна Федоренко. – К., 2008. – 23 с.
37. Холодная М. А. Психология понятийного мышления: от концептуальных структур к понятийным способностям / Марина Александровна Холодная. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. – 288 с.
38. Чабанюк Н. І. Основні детермінанти розвитку мотивації / Н. І. Чабанюк // Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Ч. 6. – К., 2010. – С. 376–384.
39. Чирков В. И. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения человека / В. И. Чирков // Вопросы психологии. – 1996. – № 3. – С. 116–132.
40. Шевченко О. В. Ціннісно-сміслові детермінанти процесу самовдосконалення особистості / О. В. Шевченко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XIV. – Ч. 2. – К., 2012. – С. 395–402.

41. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон ; АН СССР, Ин-т психологии. – М. : Просвещение, 1969. – 317 с.
42. Якунин В. А. Психология учебной деятельности студентов / В. А. Якунин. – М. : Логос, 1994. – 155 с.
43. Якунин В. А. Психолого-педагогические факторы учебной успешности студентов / В. А. Якунин, Н. И. Мешков // Вестник ЛГУ. Серия: Экономика, философия, право. – 1980. – Вып. 2. – № 11. – С. 55–59.
44. Ямницький В. М. Психологічні чинники розвитку життєтворчої активності особистості в дорослому віці : автореф. дис. ... д-ра психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Вадим Маркович Ямницький. – К., 2005. – 37 с.
45. Li R. A theory of conceptual intelligence: thinking, learning and giftedness / R. Li. – NY : Praeger Publishers, 1996. – 322 p.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. Ananiev B. G. O problemakh sovremennogo chelovekoznaniiia [*About contemporary human sciences problems*] / B. G. Ananiev. – M. : Nauka, 1977. – 379 p. [Russian]
2. Bantser V. S. Psykholohichni chynnyky formuvannia upravlinskoi tvorcosti kerivnyka [*Psychological factors of manager's management creativity forming*] : Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.01 – general psychology, history of psychology / V. S. Bantser. – Odesa, 2010. – 17 p. [Ukrainian]
3. Bobrovitskaia S. V. Niekotoryie osobennosti motivatsyi postupleniia v piedagogichieskii vuz [*Some features of pedagogical university entrance motivation*] / S. V. Bobrovitskaia // Psychological service of education : Sochi's conference reports materials. – SPb., 1997. – P. 47–49. [Russian]
4. Vaisman R. S. K probleme razvitiia motivov i potrebnosti chelovieka v ontogieniezie [*To the problem of human motives and needs development on ontogenesis*] / R. S. Vaisman // Voprosy psikhologii. – 1973. – № 5. – P. 30–40. [Russian]
5. Vasylyevych Ya. Z. Psykholohichi chynnyki protsesualnoi dynamiky poshukovoi aktyvnosti v umovakh profesiinogo navchannia [*Psychological factors of research activity process dynamics on professional education conditions*] : Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.01 – general psychology, history of psychology / Ya. Z. Vasylyevych. – K., 2009. – 20 p. [Ukrainian]
6. Vasilkov A. M. Dinamika motivatsyonnykh ustanovok k profesiui voennogo vracha v protsesse obucheniia v voenno-mieditsynskom vuze [*Dynamics of motivational mountings to military doctor profession on military medicine university study process*] / A. M. Vasilkov, S. S. Ivanov // Ananievskie chtieniia–97 : scientific-practical conference theses. – SPb., 1997. – P. 62–63. [Russian]
7. Voronkova N. Yu. Dinamika razvitiia professionalnoi motivatsyi studentov novykh spetsialnostei v protsesse vuzovskoi podgotovki [*Development dynamics of professional motivation of new specialties students on university studying process*] : Candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – pedagogical psychology / N. Yu. Voronkova. – Nizhnii Novgorod, 2008. – 219 p. [Russian]
8. Giebos A. I. Psikhologichieskie usloviia formirovaniia polozhytielnoi motivatsyi k uchieniu [*Psychological conditions of positive learning motivation forming*] /

- A. I. Giebos // Vospitaniie, obucheniie, psikhichieskoie razvitiie : tezisy dokladov k V Vsiesoiuznomu siezdu psikhologov SSSR – Part. 1. – M. : Znaniie, 1977. – P. 55–87. [Russian]
9. Griebieniuk O. S. Osnovy piedagogiki individualnosti [*Basis of individuality pedagogy*] / O. S. Griebieniuk. – Kaliningrad : Kaliningr. gos. un-t., 2000. – 572 p. [Russian]
10. Dvoriashyna M. D. Intieliectualnoie razvitiie i uspieshnost obucheniia [*Intellectual development and study success*] / M. D. Dvoriashyna, N. M. Vladimirova // Kompleksnoie issliedovaniie problem obucheniia i kommunistichieskogo vospitaniia spietsyalistov s vysshym obrazovaniem. – L. : Izd-vo Leningr. un-ta, 1980. – P. 112–133. [Russian]
11. Didyk N. M. Teoretychne obgruntuvannia modeli profesiino znachushchykh kharakterystyk osobystisnoi zrilosti [*Professional significant characteristics of personal maturity model theoretical ground*] / N. M. Didyk // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2013. – № 12. – P. 36–43. [Ukrainian]
12. Druzhynina I. A. Psykholohichni chynnyky rozvytku profesiinoi identychnosti maibutnikh psykholohiv [*Psychological factors of future psychologists' professional identity development*] : Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology / I. A. Druzhynina. – K., 2009. – 22 p. [Ukrainian]
13. Erastova L. Ye. Psykholohichni chynnyky podolannia dysgharmoniinoho rozvytku kharakteru molodshoho shkoliara [*Psychological factors of junior schoolchildren' character disharmonic development overcoming*] : Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology / L. Y. Erastova. – Odesa, 2005. – 18 p. [Ukrainian]
14. Ilin Ye. P. Motivatsiia i motyvy [*Motivation and motives*] / Ye. P. Ilin. – SPb. : Piter, 2008. – 512 p. [Russian]
15. Ivantsova N. B. Osoblyvosti profesiinoho osobystisno-subiektynoho stanovlennia studentiv-psykholohiv [*Features of psychology students' professional personal-subjective becoming*] / N. B. Ivantsova // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. – Vol. XII. – Issue. 6. – K., 2010. – P. 106–113. [Ukrainian]
16. Kuzikova S. B. Chynnyky ta zakonomirnosti aktualhenezu samorozvytku osobystosti [*Factors and principles of personality self-development actualgenesis*] / S. B. Kuzikova // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. – Vol. XIII. – Issue. 4. – K., 2011. – P. 191–203. [Ukrainian]
17. Libin A. V. Differentsyalnaia psikhologiiia: nauka o skhodstvie i razlichiiakh miezhdu liudmi [*Differential psychology: science about affinities and differences between humans*] / A. V. Libin. – M. : Eksmo, 2008. – 576 p. [Russian]
18. Makarenko N. M. Psykholohichni chynnyky rozvytku kreatyvnoho myslennia maibutnikh psykholohiv [*Psychological factors of future psychologists' creative thinking development*] : Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology / N. M. Makarenko. – K., 2008. – 20 p. [Ukrainian]
19. Maksymenko S. D. Psykholohia osobystosti [*Personality psychology*] / S. D. Maksymenko, K. S. Maksymenko, M. V. Papucha. – K. : TOV «KMM», 2007. – 296 p. [Ukrainian]
20. Morgun V. F. Kontseptsyia mnogomierynogo razvitiia lichnosti i yeio prilozheniia [*Multi-level personality development conception and its application*] /

- V. F. Morgun // *Filosofskaia i sotsyologichieskaia mysl.* – K., 1992. – № 2. – P. 27–40. [Russian]
21. Morgun V. F. Mnogomiernaia tieoriiia lichnosti i printsyp dopolnitelnosti deiatelnosti, ustanovki i postupka [*Multi-level personality theory and activity, mounting and deed additional principle*] / V. F. Morgun // *Kharkovskaia shkola psikhologii: nasledie i sovremennaia nauka.* – Kharkov : Izd-vo KhNPU imeni G. S. Skovorody, 2012. – P. 106–116. [Russian]
22. Naumchyk N. V. Psykholohichna zrilist osobystosti suchasnykh studentiv [*Contemporary students personality psychological maturity*] / N. V. Naumchyk, N. V. Taranenko // *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psikhologii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka.* – Vol. XII. – Issue. 2. – K., 2010. – P. 183–189. [Ukrainian]
23. Podshyvailov F. M. Motyvatsiina sfera osobystosti: diahnostychno-rozvyvalnyi putivnyk. Metodychni rekomendatsii [*Motivational sphere of personality: diagnostical-developmental guide. Methodical recommendations*] / F. M. Podshyvailov, O. P. Serhieienkova. – K. : Instytut obdarovanoi dytyny, 2015. – 55 p. [Ukrainian]
24. Podshyvailov F. M. (2015) Psykholohichni chynnyky rosvytku motyvatsiinoi sfery osobystosti maibutnikh psikhologiv [*Psychological premises of development of future psychologist's motivational sphere of personality*] / Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: 19.00.07. – *Pedagogical and Age Psychology* / F. M. Podshyvailov. – K., 2015. – 20 p. [Ukrainian].
25. Psikhologichieskii slovar [*Psychological dictionary*] / pod red. V. V. Davydova, A. V. Zaporozhtsa, B. F. Lomova i dr.; Nauch.-isslied. in-t obschiei i piedagogichieskoi psikhologii Akad. ped. nauk SSSR. – M. : *Pedagogika*, 1983. – 448 p. [Russian]
26. Puankare A. O nauke [*About science*] / Anri Puankare ; per. s fr. ; pod red. L. S. Pontriagina. – 2-ie izd., ster. – M. : Nauka, 1990. – 736 p. [Russian]
27. Rakhmatullina F. M. Motivatsionnaia osnova uchiebnoi dieiatelnosti i poznavatielnoi aktivnosti lichnosti: psikhologichieskaia sluzhba v vuze [*Motivational basis of personality studying and cognition activity: university psychological service*] / F. M. Rakhmatullina. – Kazan, 1981. – 262 p. [Russian]
28. Riean A. A. Psikhologiia piedagogichieskoi dieiatelnosti [*Psychology of pedagogical activity*] / A. A. Riean. – Izhevsk : Izd-vo Udmurt. univiersitieta, 1994. – 349 p. [Russian]
29. Rybalka V. V. Osobystisnyi pidkhyd u profilnomu navchanni starshoklasnykiv [*Personality approach to senior pupils profile studying*] : Extended abstract of doctor's thesis for a Doctor of Science in Psychology: 19.00.07. – *Pedagogical and Age Psychology* / V. V. Rybalka. – K., 1998. – 40 p. [Ukrainian]
30. Romanova Yu. V. Tsinnisni determinanty rozvytku profesiinoho myslennia maibutnikh psikhologiv [*Future psychologists' professional thinking development valuable determinations*] : Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: 19.00.07. – *Pedagogical and Age Psychology* / Yu. V. Romanova. – K., 2014. – 21 p. [Ukrainian]
31. Rybalka V. V. Tieorii lichnosti v otiechiestviennoi filosofii, psikhologii i piedagogike [*Personality theories in native philosophy, psychology and pedagogics*] / V. V. Rybalka. – K. : Informatsyonnye sistemy, 2012. – 226 c. [Russian]
32. Sadova I. I. Psykholohichni chynnyky vynykennia konfliktiv u systemi «vchytel – uchni» pochatkovoi shkoly [*Psychological factors of conflicts emerging in junior school system «teacher – pupils»*] : Extended abstract of candidate's thesis for a

- Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology / I. I. Sadova. – K., 2009. – 21 p. [Ukrainian]
33. Sekret I. V. Psykholohichni chynnyky pobudovy inshomovnoho pysmovoho tekstu (na materialy vyvchennia studentiv movnykh spetsialnostei) [*Psychological factors foreign language text formation (on lingual specialties students research materials)*] : Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology / Iryna Volodymyrivna Sekret. – K., 2002. – 19 p. [Ukrainian]
 34. Sysoieva S. O. Osnovy pedahohichnoi tvorchosti [*Pedagogical creativity basis*] / S. O. Sysoieva. – K. : Milenium, 2006. – 346 p. [Ukrainian]
 35. Tyshchuk L. I. Psykholohichni chynnyky zapobihannia syndromu profesiinoho vyhorannia pedahoha doshkilnoho navchalnoho zakladu [*Psychological factors of kindergarten pedagogue professional burn down syndrome prevention*] : Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology / L. I. Tyshchuk. – K., 2008. – 19 p. [Ukrainian]
 36. Fedorenko A. F. Psykholohichni chynnyky poperedzhennia ta podolannia profesiinoho dezadaptatsii u maibutnikh psykholohiv-praktykiv [*Psychological factors of future practice psychologists' professional desadaptation prevention and overcoming*] : Extended abstract of candidate's thesis for a Candidate of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology / A. F. Fedorenko. – K., 2008. – 23 p. [Ukrainian]
 37. Kholodnaia M. A. Psykhologiia poniatiinogo myshleniia: ot kontseptualnykh struktur k poniatiinym sposobnostiam [*Psychology of conceptual thinking: from conceptual structures to conceptual abilities*] / M. A. Kholodnaia. – M. : Izd-vo «Institut psikhologii RAN», 2012. – 288 p. [Russian]
 38. Chabaniuk N. I. Osnovni determinanty rozvytku motyvatsii [*Basis determinants of motivation development*] / N. I. Chabaniuk // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuks NAPN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. – Vol. XII. – Issue. 6. – K., 2010. – C. 376–384. [Ukrainian]
 39. Chyrkov V. I. Samodietierminatsiia i vnutrenniaia motivatsiia poviedienia chielovieka [*Self-determination and intrinsic motivation of human behavior*] / V. S. Chirkov // Voprosy psykholohii. – 1996. – № 3. – P. 116–132. [Russian]
 40. Shevchenko O. V. Tsinnisno-smyslovi determinanty protsessu samovdoskonalennia osobystosti [*Valuable-senses determinants of personality self-improving process*] / O. V. Shevchenko // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuks NAPN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. – Vol. XIV. – Issue 2. – K., 2012. – P. 395–402. [Ukrainian]
 41. Yakobson P. M. Psikhologichieskie problemy motivatsyi poviedieniia chielovieka [*Psychological problems of human behavior motivation*] / P. M. Yakobson ; AN SSSR, In-t psikhologii. – M. : Prosvieschienie, 1969. – 317 p. [Russian]
 42. Yakunin V. A. Psikhologiia uchiebnoi dieiatelnosti studentov [*Psychology of students studying activity*] / V. A. Yakunin. – M. : Logos, 1994. – 155 p. [Russian]
 43. Yakunin V. A. Psikhologo-piedagogichieskie factory uchiebnoi uspeshnosti studentov [*Psychological-pedagogical factors of students' studying advancement*] / V. A. Yakunin, N. I. Mieshkov // Viestnik LGU. Sieriia: Ekonomika, filosofii, pravo. – 1980. – Issue. 2. – № 11. – P. 55–59. [Russian]
 44. Yamnytskyi V. M. Psykholohichni chynnyky rozvytku zhyttietvorchoi aktyvnosti osobystosti v doroslomy vitsi [*Psychological factors of personality's life-creative activity development in adult age*] : Extended abstract of doctor's thesis for a

Doctor of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology / V. M. Yamnytskyi. – K., 2005. – 37 p. [Ukrainian]

45. Li R. A theory of conceptual intelligence: thinking, learning and giftedness / R. Li. – NY : Praeger Publishers, 1996. – 322 p.

Serhieienkova O. P., Podshyvailov F. M. PODSHYVAILOV F. M. PSYCHOLOGICAL PREMISES OF DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY STUDENT'S MOTIVATIONAL SPHERE OF PERSONALITY. The article is devoted to determination of concept «psychological premises of development of motivational sphere of personality» and selection of row of psychological premises cooperant to optimization of development of personality of future specialist in the conditions of educational environment of higher educational establishment. Empiric researches of the motivational phenomena of educational-professional activity of students of higher educational establishments are analyzed. On the basis of determination of concept «motivational sphere of personality» and understanding of premise in its wide value (not only as factor but also as property, feature and even condition) the classes of premises of development of motivational sphere of personality are selected as physical, social and psychological. Psychological premise of development of personality is internal, psychical prerequisite that actualize development and determine an orientation and character of development process flowing. The following psychological premises of development of contemporary student's motivational sphere of personality are selected: imaginations of the motivational sphere, its structure, mechanisms, properties; ability to expose and involve own resources in the life process; studying in the learning process the modelling methods of the psychological phenomena, construction and use personality typologies; values and senses found in an educational process.

Keywords: motive, motivation, academic motivation, personality's motivational sphere, personality development, psychological premises of personality development.

Отримано 30.05.2016

УДК: 159.92+172.42+378.169.14

Січка Вікторія Іванівна

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДНОСИН В СІМ'Ї НА СПРИЙНЯТТЯ СУЧАСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Січка В. І. ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДНОСИН В СІМ'Ї НА СПРИЙНЯТТЯ СУЧАСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ. В статті надається аналіз результатів дослідження психологічних особливостей візуалізації сучасної картини світу у підлітків з повних і неповних сімей, а саме розуміння сенсу життя, найбільш важливого, позитивного та негативного в житті, осмислення подій та цінностей сучасного світу. При аналізі результатів дослідження, було виділено 14 категорій візуалізації образу «Символ країни». Домінуючими виявились такі категорії: «Символіка» (прапор, герб, гімн); категорії: «Калина», «Природа», «Дім», «Карпати», «Свобода» та «Єдність», «Гроші», «Українська мова», «Воля». Виявлено, що особливості візуального символу дозволили через окремий образ дати цілісне уявлення про образ світу, ціннісні орієнтири сучасних підлітків. З самого народження досвід сімейних відносин закладається в дитині і, в наслідок, впливає на соціальну адаптацію і формування власного «Я» у підлітка, формування самооцінки і самосвідомості. Батьки з повних сімей забезпечують більше злиття з підлітком, ніж батьки з неповних родин, вони більше опікуються дітьми,